

กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังเชิงพุทธบูรณาการ Process Developing Behavior of Inmates in the Buddhist Perspective

¹กิตติ แก้วกระจ่าง

¹Kitti kawsawang

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹chaiyasit_ae1@hotmail.com

Received: January 15, 2022; Revised: February 20, 2023; Accepted :April 24, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังตามแนวพุทธ 2) ศึกษากระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ 3) วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังเชิงพุทธบูรณาการ กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ มีจำนวน 51 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

1. กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังตามแนวพุทธ แนวทางในการพัฒนาชีวิตและพฤติกรรมตามหลักพุทธศาสนามี 2 ขั้นตอน ขั้นนำสู่ศึกษา คือ ขั้นของการฝึกฝนตนเองในการศึกษา การฝึกฝนให้เกิด สัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นรากฐานของการฝึกและพัฒนาตนเอง ขั้นไตรสิกขา เป็นขั้นการพัฒนาคนอย่างสมบูรณ์แบบ และในขั้นนี้ต้องมีการศึกษาเรื่องศักยภาพของมนุษย์ โดยมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพฤติกรรมของผู้ต้องขังได้แก่ หลักภavana 4 และหลักจักร 4

¹ พุทธศาสนดุสิตบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

2. กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยศึกษาพุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิตและพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขัง ตามหลักภavana 4 และการพัฒนาชีวิตและพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังตามหลักจักร 4

3 วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังเชิงพุทธบูรณาการ กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังเชิงพุทธบูรณาการ ตามหลักภavana 4 ได้แก่ สุขภาวะทางกาย เป็นกระบวนการพัฒนาที่เน้นการดูแลผู้ต้องขังเพื่อสร้างเสริมร่างกายให้มีสุขภาวะ ด้านสุขภาวะทางสังคม เป็นกระบวนการพัฒนาที่เน้นการดูแลผู้ต้องขังเพื่อสร้างเสริมสังคมให้มีสุขภาวะ ด้านสุขภาวะทางจิตใจ เป็นกระบวนการพัฒนาที่เน้นการดูแลผู้ต้องขังเพื่อสร้างเสริมจิตให้มีสุขภาวะ และด้านสุขภาวะทางปัญญา กระบวนการพัฒนาที่เน้นการดูแลผู้ต้องขังเพื่อสร้างเสริมปัญญาให้มีสุขภาวะ และกระบวนการพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังเชิงพุทธบูรณาการ ตามหลักจักร 4 ได้แก่ ด้านปฏิรูปเทสวาสะ วิถีชีวิตผู้ต้องขังด้วยการอยู่ในถิ่นที่ดี ด้านสัปปริสุปปัสสยะ โดยทางเรือนจำได้ให้การอบรมให้ผู้ต้อง ขังคบกับเพื่อนที่ดีหรือคนดีตามหลักสัปปริสุตธรรม 7 ด้านอัตตสัมมาปณิธิ โดยทางเรือนจำได้อบรมให้ผู้ต้องขังประพฤติปฏิบัติการตั้งตนไว้ชอบ มีหลักปฏิบัติเบื้องต้นก็คือพึงเป็นผู้มีศีล 5 และ ด้านปุพเพ กตปุญญา โดยทางเรือนจำได้ฝึกให้ผู้ต้องขังเกี่ยวกับการกระทำบุญ เป็นหลักการที่พึงปฏิบัติ

คำสำคัญ: กระบวนการ, พฤติกรรม, ผู้ต้องขัง, พุทธบูรณาการ

Abstract

This research, the process of prisoners' behavior development with Buddhism integration, has purposes that are to study the process of prisoners' behavior development with Buddhism integration, to study the process of prisoners' behavior development in Theravada, and to analyze the process of prisoners' behavior development with Buddhism integration. There are 51 people who are target group in the research. Research instruments are including In-depth interview and content analysis.

Results of the study

1. The process of prisoners' behavior development with Buddhism integration: the way of life and behavior development with Buddhism principles following two stages, an initial stage toward virtue is the stage of self-practicing in education and right view that is foundations of self-practicing and self-development, and tri-sikha stage is about fully human development that could be studied simultaneously with human

potential study by following Buddhism moral principles, that are Bhavana 4 (developments) and Cakka 4 (virtues wheeling one to prosperity), for prisoners' life quality and behavior development.

2. The process of prisoners' behavior development in Theravada by studying Buddhaddhamma and prisoners' life quality and behavior development with Bhavana 4 also prisoners' life quality and behavior development with Cakka 4.

3. An analysis of the process of prisoners' behavior development with Buddhism integration, the process of prisoners' behavior development with Buddhism integration that is following Bhavana 4 including the first development is body, it is process of development that put emphasis on prisoners' physical development, the second development is social, it is process of development that put emphasis on prisoners' social development, the third development is mind, it is process of development that put emphasis on prisoners' mind development, the last development is wisdom, it is process of development that put emphasis on prisoners' wisdom development. Additional, the process is following Cakka 4 including Patirupadesavasa: prisoners live in a good environment, Sappurisupassaya: a training about association with good friends or good people in Sappurisa-Dhamma is provided to prisoners in prison, Attasammapanidhi: a training about setting oneself in the right course following basic practice, the five precepts, is also provided in prison, and Pubbekatapunnata: prisoners get to practice themselves having formerly done meritorious deeds that should be done..

Keywords: process, behavior, prisoners, Budd

บทนำ

การพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังในเรือนจำ เป็นภารกิจหนึ่งภายในกรมราชทัณฑ์ สังกัดกระทรวงยุติธรรม มีหน้าที่ในการรับผิดชอบ คือการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดให้เป็นไปตามคำพิพากษาศาล หรือคำสั่งกฎหมายกำหนดแนวทางปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้สอดคล้องกับกฎหมายระเบียบ ข้อบังคับ ตามนโยบายของกระทรวงยุติธรรม ตรงตามหลักอาชญาวิทยาและหลักทัณฑวิทยา ตลอดจนข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กับข้อเสนอแนะในเรื่องที่เกี่ยวข้องของสหประชาชาติ ดำเนินการเกี่ยวกับสวัสดิการและการสงเคราะห์แก่ผู้ต้องขัง และท้ายสุดคือปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของเรือนจำ หรือที่กรมราชทัณฑ์มอบหมาย แนวความคิดหรือปรัชญาเกี่ยวกับอาชญากร หรือการลงโทษ มีการ

เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน นับตั้งแต่แนวความคิดของการลงโทษเพื่อข่มขู่หรือยับยั้งอาชญากรรม การลงโทษเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้กระทำผิด ซึ่งในแต่ละแนวความคิดมีรายละเอียดมากมาย แนวความคิดแต่ละอย่างแต่ละประเภทจะขึ้นอยู่กับมุมมองของคนหรือสังคมนั้นๆ เช่น ปรัชญาของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ก็ทำให้เกิดการมองอาชญากรหรือผู้กระทำผิดว่าอาชญากรรมเกิดจากผลของปัจจัยทางสังคมซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของอาชญากร หรือผู้กระทำผิดนั้นได้ด้วยสังคม ถ้าสังคมมีคุณภาพก็สามารถทำให้คนเป็นคนดีได้ การที่ให้กลุ่มคนเหล่านี้เข้ามาอยู่ในเรือนจำซึ่งเป็นสถานที่จำกัด และการสร้างหรือจำลองตัวแบบของสังคมที่ดีและมีคุณภาพเข้าไปในเรือนจำ ก็อาจเป็นหนทางหนึ่งในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ เป็นต้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นแนวความคิดใดแนวความคิดหนึ่งไม่สามารถที่จะนำมาใช้ได้ทั้งหมด เพราะคำว่ามนุษย์เป็นคำที่สะท้อนถึงความแตกต่าง การศึกษามนุษย์ไม่สามารถศึกษาโดยใช้วิทยาศาสตร์หรือเพียงศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่ง และความแตกต่างนี้เองเป็นสิ่งที่ท้าทายอย่างมากต่อผู้ศึกษาหรือผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับอาชญากรหรือผู้กระทำผิด

แต่ในปัจจุบันนี้ภารกิจของเรือนจำจังหวัด มิใช่เพียงแค่การควบคุมบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็น “ผู้ต้องขัง” เท่านั้น หากแต่มีภารกิจในการ “ปรับและยกระดับคุณภาพ” ของทรัพยากรบุคคลของสังคมไทย ให้อยู่ในระดับที่จะไม่สร้างปัญหาและเป็นภาระของสังคม โดยการแก้ไขและพัฒนาพฤติกรรมให้กลับเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีศักยภาพต่อการพัฒนาประเทศ ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น ดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า “การทำชีวิตให้เจริญงอกงามขึ้นไปจนกว่าจะถึงจุดมุ่งหมายแห่งความเป็นอิสระ คือ อิสระภาพ หรือภาวะไร้ปัญหา ไร้ทุกข์ ประกอบด้วยความเต็มอิ่ม ไม่มีความพร่อง ไม่มีความขาดแคลน เป็นชีวิตที่มีความเต็มในตัวของมันเอง” และกล่าวว่าในทางพระพุทธศาสนา คำว่า “พัฒนา” ตรงกับคำว่า “ภาวนา” นั่นคือ ถ้าพัฒนาสิ่งที่เป็นรูปธรรมภายนอก เช่น พัฒนาวัตถุ พัฒนาสังคม พัฒนาบ้านเมือง พัฒนากิจการต่างๆ ก็ใช้คำว่าพัฒนา ถ้าพัฒนาชีวิตหรือพัฒนามนุษย์ ก็ใช้คำว่า “ภาวนา” ท่านแสดงภาวนา 4 อย่างด้วยกัน ได้แก่ กายภาวนา คือการทำให้กายให้เจริญหรือการพัฒนาทางกาย, ศิลภาวนา คือการพัฒนาทางศิลปะ การพัฒนาคนให้มีระเบียบในการดำเนินชีวิต และการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม, จิตภาวนา คือการพัฒนาคุณภาพและสมรรถภาพจิต และสุดท้าย ปัญญาภาวนา คือการทำปัญญาให้เจริญงอกงามในระดับต่างๆ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังตามแนวพุทธ

2. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังในพระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังเชิงพุทธบูรณาการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการดำเนินการวิจัยมีขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา วิธีการศึกษา รวมทั้งข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ โดยแบ่งแหล่งข้อมูล ประกอบด้วย แหล่งปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 และแหล่งทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ วารสาร อินเทอร์เน็ต เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังตามแนวพุทธ กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังในพระพุทธศาสนาเถรวาท และกระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังเชิงพุทธบูรณาการ

2. ขั้นศึกษาข้อมูลภาคสนาม (Field Work) (1) พื้นที่ศึกษา คือ เรือนจำจังหวัดน่าน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน (2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) คือ ผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่เรือนจำจังหวัดน่าน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน จำนวน 51 คน

3. ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีวิธีการดังนี้ (1) ศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังตามแนวพุทธ (2) ศึกษาและ วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังในพระพุทธศาสนาเถรวาท (3) วิเคราะห์จุดมุ่งหมายและกำหนดลักษณะข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (4) การสร้างเครื่องมือ ผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังเชิงพุทธบูรณาการ แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังเชิงพุทธบูรณาการ และตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อ ได้แก่ (1) กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังตามแนวพุทธ (2) กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของผู้ต้องขังในพระพุทธศาสนาเถรวาท (3) วิเคราะห์

กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังเชิงพุทธบูรณาการ และ (4) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล โดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังเชิงพุทธบูรณาการ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และปัจเจกบุคคลแบบยั่งยืนต่อไป

ผลการวิจัย

1. กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังตามแนวพุทธ พบว่า กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังตามแนวพุทธ มี 2 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 นำสู่ศึกษา คือ ขั้นตอนการฝึกฝนตนเองในการศึกษา การฝึกฝนให้เกิด สัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นรากฐานของการฝึกและพัฒนาตนเอง ซึ่งประกอบด้วยปัจจัย 2 อย่าง คือ (1) ปัจจัยภายนอก (ปรโตโมหะ) คือ การกลั่นกรองรับเอาคำอบรมสั่งสอนจากพ่อ แม่ พี่ น้อง สื่อมวลชนต่างๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการรับเอาความรู้สังคม และวัฒนธรรมที่ดีในการพัฒนาตนเองต่อไป และ(2) ปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) คือ การรู้จักเลือกปฏิบัติ เลือกหาภักษณมิตร ซึ่งคนมองเห็นประโยชน์และสามารถตีคุณค่าได้ ซึ่งจะต้องมีการฝึกฝน ตามองค์ประกอบด้านการมีสติพื้นฐาน เป็นผู้มีศีล มีระเบียบ วินัย เป็นผู้มีความตั้งใจใฝ่สร้างสรรค์ เป็นผู้มีความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ เป็นผู้มีความเชื่อในหลักเหตุผล มีความกระตือรือร้นและการเป็นผู้มีวิจรรณญาณหาเหตุผล รู้จักพิจารณาอย่างรอบคอบ

ขั้นตอนที่ 2 ไตรสิกขา เป็นขั้นการพัฒนาคนอย่างสมบูรณ์แบบ และในขั้นนี้ต้องมีการศึกษาเรื่องศักยภาพของมนุษย์ หลักสำคัญในการพัฒนามนุษย์ในขั้นนี้คือ ศีล เป็นการฝึกพฤติกรรม โดยมีวินัยเป็นเครื่องมือในการฝึก สมาธิ เป็นการฝึกด้านจิต ฝึกด้านคุณธรรม ความมีจิตเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และปัญญา เป็นการฝึกในด้านการรู้ การพิจารณา การไตร่ตรองหาเหตุผลของการดำเนินชีวิต ในขณะที่สังคมโลกกำลังมีการเปลี่ยนแปลงสังคมของชุมชน กำลังได้รับผลกระทบด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยีสมัยใหม่ โดยมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังได้แก่ หลักภาวนา 4 เป็นหลักการทำให้เจริญ ทั้งทางกาย ศีล จิต และปัญญา จึงเป็นกระบวนการฝึกอบรมให้ชีวิตมีความเจริญยิ่งขึ้นไป เป็นบันไดสู่ความเป็นผู้มีอิสรภาพ หลุดพ้นจากกิเลสตัณหาทั้งปวง จนถึงที่สุดแล้วนั้น สามารถเข้าถึงซึ่งความเป็นพระอรหันต์ อันเป็นเป้าหมายสำคัญในทางพระพุทธศาสนา และหลักจักร 4 เป็นหลักการที่ช่วยให้สามารถสร้างชีวิตอื่น ๆ ทุกอย่าง และช่วยให้ประสบความสำเร็จก้าวหน้าในชีวิต บรรลุความออกงามไปพลู

2. กระบวนการพัฒนาพุดินิสัยของผู้ต้งซังในพระพุทศาสนาเถรวาท พบว่า กระบวนการพัฒนาพุดินิสัยของผู้ต้งซังในพระพุทศาสนาเถรวาท มี 2 ลักษณะ ได้แก่

1. ศึกษาพุทธรรมกับการพัฒนาชีวิตและพุดินิสัยของผู้ต้งซัง ตามหลักภาวนา 4 ประกอบด้วย (1) ด้านกายภาวนา เป็นรูปแบบในการเสริมสร้างการพัฒนาพุดินิสัยและการเรียนรู้ทางกาย ประกอบด้วย ศีล 5 และสัปปายะ 7 (2) ด้านสึลภาวนา เป็นรูปแบบในการเสริมสร้างการพัฒนาพุดินิสัยที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตและการเรียนรู้ ประกอบด้วย บุญกิริยาวัตถุ 3 บุญกิริยาวัตถุ 10 สังคหวัตถุ 4 และสาราณียธรรม 6 (3) ด้านจิตภาวนา เป็นรูปแบบการเสริมสร้างการพัฒนาพุดินิสัยและการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับปัญญา ประกอบด้วย พรหมวิหาร 4 กัลป์ยาณมิตรธรรม 7 และไตรสิกขา และ (4) ด้านปัญญาภาวนา เป็นรูปแบบการเสริมสร้างการพัฒนาพุดินิสัยและการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับจิตใจและปัญญา ประกอบด้วย ไตรลักษณ์ อริยมรรค อานาปานสติ

2. การพัฒนาชีวิตและพุดินิสัยของผู้ต้งซังตามหลักจักร 4 โดยนำมาใช้พัฒนาชีวิต เป็นหลักที่สร้างคุณประโยชน์ในทุกๆ ด้านทำให้ปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้มีคุณภาพสูงขึ้น ประกอบด้วย (1) ปฏิจจสมุทสาสะ คือ อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม หรือ รู้จักอาศัยอยู่ในถิ่นที่เหมาะสมกับสภาพ จิตใจ สภาพอาชีพ ฯลฯ โดยนำมาบูรณาการกับการอยู่อาศัยในเรือนจำของผู้ต้งซัง (2) สัปปุริสสัสนะ คือ การคบคนดี คนมีศีล มีธรรม หรืออีกนัยหนึ่ง การคบบุคคลที่ประพุดิดีประพุดิชอบ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยนำมาบูรณาการกับการพัฒนาพุดินิสัยของผู้ต้งซังในการคบหากับเพื่อนที่ดีในเรือนจำ (3) อัตตสมมาปณิธิ คือ การตั้งใจใฝ่ฝันในทางที่ชอบ การตั้งเป้าหมายอนาคตชีวิตที่ดีไว้ ตั้งใจมั่นคงที่จะทำสิ่งที่ดี โดยนำมาบูรณาการกับการพัฒนาพุดินิสัยของผู้ต้งซังในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี มีเป้าหมายในอนาคต และ (4) ปุพเพกตปุญญาตา คือ ได้อบรมความดี บำเพ็ญบุญบารมี ในการที่ล่วงแล้วเป็นลำดับมา เป็นเหตุให้บุคคลแลเห็นผลแห่งความดีที่ตนได้รับอยู่ในปัจจุบัน โดยนำมาบูรณาการกับการพัฒนาพุดินิสัยของผู้ต้งซังในการมุ่งทำแต่ความดีงาม ผ่านการอบรมปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

3. วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาพุดินิสัยของผู้ต้งซังเชิงพุทบูรณาการ พบว่า ผลการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาพุดินิสัยของผู้ต้งซังเชิงพุทบูรณาการ มี 2 ลักษณะ ได้แก่

1. กระบวนการพัฒนาพุดินิสัยของผู้ต้งซังเชิงพุทบูรณาการ ตามหลักภาวนา 4 ประกอบด้วย (1) ด้านสขภาวะทางกาย เป็นกระบวนการพัฒนาที่เน้นการดูแลผู้ต้งซังเพื่อสร้างเสริมร่างกายให้มีสขภาวะ ส่งผลให้ผู้ต้งซังมีสขภาพร่างกายแข็งแรง มีความอ่อนนุ่ม อ่อนโยน มีสมมาการวะมากขึ้น (2) ด้านสขภาวะทางสังคม เป็นกระบวนการพัฒนาที่เน้นการดูแลผู้ต้งซังเพื่อสร้างเสริมสังคมให้มีสขภาวะ ส่งผลให้ผู้ต้งซังสามารถเข้าร่วมสังคมอื่นๆ ได้ง่าย เพราะรู้จักการช่วยเหลือ เสียสละ ให้อภัย อยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ไม่ก่อให้เกิดปัญหาทะเลาะ

วิภาท ในหมู่คณะ ในด้านสังคมนั้น (3) ด้านสุขภาวะทางจิตใจ เป็นกระบวนการพัฒนาที่เน้นการดูแลผู้ต้องขังเพื่อสร้างเสริมจิตให้มีสุขภาวะ ส่งผลให้ผู้ต้องขังมีจิตใจดีขึ้น ลดความวิตกกังวลในเรื่องต่างๆ ของชีวิต จิตใจสงบ มีวิถีคิดอย่างเป็นระบบ ละเอียตรอบคอบมากขึ้น มีสมาธิดีขึ้น มีความอดทน อดกลั้นต่อการกระทำผิดต่างๆ และ (4) ด้านสุขภาวะทางปัญญา กระบวนการพัฒนาที่เน้นการดูแลผู้ต้องขังเพื่อสร้างเสริมปัญญาให้มีสุขภาวะ ส่งผลให้ผู้ต้องขังทำให้ผู้ต้องขังมีความรู้ ความเข้าใจ ในหลักธรรมมากยิ่งขึ้นและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

2. กระบวนการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังเชิงพุทธบูรณาการ ตามหลักจักร 4 ประกอบด้วย (1) ปฏิรูปเทสวาสะ วิถีชีวิตผู้ต้องขังด้วยการอยู่ในถิ่นที่ดี โดยมีคุณภาพของอาหาร น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย สุขภาพอนามัย ตลอดจนการมีสภาวะแวดล้อมในเรือนจำที่บริสุทธิ์ สะอาดและเป็นระเบียบ ปราศจากมลภาวะใน น้ำ อากาศ และเสียง (2) สัมปยุตตธรรม โดยทางเรือนจำได้ให้การอบรมให้ผู้ต้องขังคบกับเพื่อนที่ดีหรือคนดีตามหลักสัมปยุตตธรรม 7 (3) อัตตสัมมาปณิธิ โดยทางเรือนจำได้อบรมให้ผู้ต้องขังประพฤติปฏิบัติการตั้งตนไว้ชอบ มีหลักปฏิบัติเบื้องต้นก็คือพึงเป็นผู้มีศีล 5 และ (4) ปุพเพกตปุญญตา โดยทางเรือนจำได้ฝึกให้ผู้ต้องขังเกี่ยวกับการทำบุญ เป็นหลักการที่พึงปฏิบัติ หรือเป็นแนวทางการปฏิบัติ ในทางพระพุทธศาสนา

อภิปรายผล

1. กระบวนการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังตามแนวพุทธ มี 2 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 นำสู่ศึกษา คือ ขั้นตอนของการฝึกฝนตนเองในการศึกษา การฝึกฝนให้เกิด สัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นรากฐานของการฝึกและพัฒนาตนเอง ซึ่งประกอบด้วยปัจจัย 2 อย่าง คือ (1) ปัจจัยภายนอก (ปรโตโมชะ) คือ การกลั่นกรองรับเอาคำอบรมสั่งสอนจากพ่อ แม่ พี่ น้อง สื่อมวลชนต่างๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการรับเอาความรู้สังคม และวัฒนธรรมที่ดีในการพัฒนาตนเองต่อไป และ (2) ปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) คือ การรู้จักเลือกปฏิบัติ เลือกหาภักขณมิตร ซึ่งคนมองเห็นประโยชน์และสามารถตีคุณค่าได้ ซึ่งจะต้องมีการฝึกฝน ตามองค์ประกอบด้านการมีสติพื้นฐาน เป็นผู้ที่มีศีล มีระเบียบ วินัย เป็นผู้มีความตั้งใจใฝ่สร้างสรรค์ เป็นผู้มีความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ เป็นผู้มีความเชื่อในหลักเหตุผล มีความกระตือรือร้นและการเป็นผู้มีวิจารณ์ญาณหาเหตุผลรู้จักพิจารณาอย่างรอบคอบ

ชีวิตที่มีคุณภาพย่อมเป็นชีวิตที่ประสบความสำเร็จ รู้จักยับยั้งความต้องการทางร่างกายและความต้องการทางอารมณ์ของตนเองให้อยู่ในขอบเขตที่พอดี สามารถใช้ความรู้สติปัญญาความรู้สึกรู้จักคิดของตนไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนเบียดเบียนหรือให้โทษแก่บุคคล อื่น

ในขณะที่เดียวกันบุคคลจะต้องมีการศึกษาสูง มีความขยันอดทนประกอบอาชีพที่สุจริต เป็นพลเมือง ตีมีศาสนาเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวทางใจ มีระเบียบวินัยมีกฎเกณฑ์ทางสังคมแสวงหาความรู้เพิ่มเติม รู้จัก ใช้ความคิดและสติปัญญาแก้ไขปัญหาสุขภาพและการดำรงชีวิตของตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นคุณลักษณะ ของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของบุคคลในอีกระดับหนึ่ง ซึ่งมีแนวทางในการพัฒนา ดังต่อไปนี้ (1) พัฒนากาย เพื่อมุ่งให้ร่างกายมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และความพิการใดๆ (2) พัฒนาทางอารมณ์ เพื่อมุ่งให้อารมณ์มีความสุขสนุกสนานร่าเริง ไม่มีความเครียดหรือวิตกกังวลต่อ การเรียนหรือต่อการปฏิบัติงานในหน้าที่รับผิดชอบ มีแต่ความเจริญหู เจริญตา เจริญใจ มองโลกในแง่ดีตลอดไป (3) พัฒนาทางสังคม เพื่อมุ่งให้เป็นคนที่มีเกียรติได้รับการยกย่องเคารพนับถือ การยอมรับความรู้สึกเป็นเจ้าของ และความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (4) พัฒนาทางความคิด เพื่อมุ่งให้เป็นคนที่มีความต้องการที่จะรู้และเข้าใจในสิ่งต่างๆ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการ คิดค้นหาวิธีการป้องกันแก้ไขปัญหาทั้งหลายให้ตัวเองได้ ดำรงชีพอยู่อย่างสุขสบาย (5) พัฒนาทาง จิตใจ เพื่อมุ่งให้เป็นคนที่มีคุณค่า มีประโยชน์ต่อชุมชน เป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวทางใจ มีความมั่นใจว่า ชีวิตนี้มีคุณค่า มีความสุขหรือมีชีวิตที่ดีกว่าในอนาคต ได้รับความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งหลาย (6) พัฒนาทางปัญญา เพื่อมุ่งให้เป็นคนมีความเฉลียวฉลาด สามารถคิดพิจารณาเรื่องต่างๆ ได้อย่างมี เหตุผล ซึ่งปัญญาคือจะแตกฉานในบุคคลได้นั้น จำเป็นจะต้องมีการศึกษาเล่าเรียน มีความสนใจเอาใจ ใส่ต่อวิชาความรู้ที่ครูอาจารย์อบรมสั่งสอนเพื่อให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และนำไปพัฒนาชีวิต ที่มีคุณค่าต่อไปภายภาคหน้า และ (7) พัฒนาทางวินัย เพื่อมุ่งให้เป็นคนมีระเบียบวินัยในตนเอง สามารถเคารพและ ปฏิบัติต่อภาระหน้าที่ต่างๆ ที่มีอยู่ให้อยู่ในกรอบของข้อบังคับของกฎเกณฑ์ที่ได้ กำหนดขึ้น ไม่ประพฤติตนออกนอกกรอบนอกทางการมีวินัยที่ดีนั้น สาเหตุที่คนต้องพัฒนาตนเอง สาเหตุหลักที่คนต้องพัฒนาดน เพราะคนจะเป็นมนุษย์ได้นั้นต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจสูง และในหมู่มนุษย์ ผู้ที่พัฒนาดนหรือฝึกตนแล้วประเสริฐสุด มีสาเหตุให้พิจารณาว่าเราต้องพัฒนาดนเองดังต่อไปนี้ (1) เพราะคนมีพฤติกรรมหลายอย่างที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ยกเว้น ตนเองตั้งใจจะ เปลี่ยนแปลงเท่านั้น เช่น พฤติกรรมทางเพศหรือการที่มีปฏิกริยาทางอารมณ์ เรื่องความโลภ ความ โกรธ และความหลง เป็นต้น (2) เพราะพฤติกรรมบางอย่างของมนุษย์ที่ทำลายคุณภาพตนหลาย ประการเป็น พฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการมีปฏิกริยาต่อตนเอง เนื่องจากเป็น กิจกรรมทางสมอง เช่นการคิด การใฝ่ฝัน จินตนาการ หรือการวางแผน เป็นต้น (3) เพราะการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนนั้นเป็นเรื่องยากและไม่มีความสุข หากตนเองไม่สมัครใจทำด้วย ตนเอง ถ้ารอที่จะให้คนอื่นมาช่วยก็มักไม่สำเร็จ โดยเฉพาะถ้าตนเองขาดความตั้งใจอย่างแน่วแน่

ขั้นตอนที่ 2 ไตรสิกขา เป็นขั้นการพัฒนาคนอย่างสมบูรณ์แบบ และในขั้นนี้ต้อง มีการศึกษาเรื่องศักยภาพของมนุษย์ หลักสำคัญในการพัฒนามนุษย์ในขั้นนี้คือ (1) ศีล เป็นการฝึก

พฤติกรรม โดยมีวินัยเป็นเครื่องมือในการฝึก (2) สมาธิ เป็นการฝึกด้านจิต ฝึกด้านคุณธรรม ความมีจิตเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และ (3) ปัญญา เป็นการฝึกในด้านการรู้ การพิจารณา การไตร่ตรองหาเหตุผลของการดำเนินชีวิต ในขณะที่สังคมโลกกำลังมีการเปลี่ยนแปลงสังคมของชุมชนกำลังได้รับผลกระทบด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยีสมัยใหม่

การที่จะพัฒนาตนเองให้เกิดความสมดุล สามารถปรับตนเองให้มีชีวิตเป็นสุขนั้น ควรจะเริ่มสร้างค่านิยมที่เหมาะสมดังนี้ (1) การพึ่งตนเองการขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ เป็นการฝึกตนเองในความรับผิดชอบ การใช้จ่ายของตนเองและครอบครัว การหารายได้ที่เหมาะสม หลีกเลี่ยงการพึ่งผู้อื่น (2) การประหยัดและอดออม เป็นการฝึกฝนตนเองเรื่องการใช้จ่ายที่เหมาะสมกับฐานะ (3) การมีระเบียบวินัย และการเคารพกฎหมาย เป็นการฝึกฝนตนเองในการ เคารพกฎ และกติกา ไม่ละเว้นปฏิบัติตามกฎระเบียบเพื่อให้ตนเองสบาย (4) การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา หลักศาสนามุ่งให้ทุกคนทำความดี มีความเมตตากรุณาในแก่นแท้ของศาสนา คือการให้ทุกคนรู้จักวิเคราะห์วิจารณ์ญาณ เพื่อให้เข้าใจวิถีและธรรมชาติของชีวิต (5) ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ชาติ หมายถึง กลุ่มชนที่มีเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมเดียวกันมาอยู่รวมกัน ชาติจึงเป็นสมบัติส่วนรวมที่ทุกคนต้องรักและหวงแหน การรวมกันเป็นชาติ การเลือกนับถือศาสนาที่เราเห็นว่าเป็นที่พึ่งทางจิตใจของตนเองได้และพร้อมกันนั้นเราก็มีพระมหากษัตริย์ที่เป็นที่รักของปวงชนชาวไทยเรานั้นเป็นสิ่งที่ปรารถนาของเราทั้งหลาย ส่วนการพัฒนาในระดับที่กว้างไปจากการพัฒนาตนเอง คือ การพัฒนาครอบครัว ครอบครัวเป็นศูนย์รวมแห่งความรัก ความอบอุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครอบครัวไทยที่เป็นครอบครัวพื้นฐาน สมาชิกในครอบครัว พ่อ แม่ ลูก จะมีความรู้สึกว่า ครอบครัวเป็นศูนย์รวมแห่งความรัก ความอบอุ่น และความมั่นคง พฤติกรรมของสมาชิกของครอบครัว หน้าที่ของครอบครัว หน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว เป็นพื้นฐานเบื้องต้นของการเป็นประชาธิปไตย สมาชิกในครอบครัวรู้จักบทบาทหน้าที่และการปฏิบัติต่อกัน การแบ่งความรับผิดชอบเป็นส่วนหนึ่ง ซึ่งจะปลูกฝังวัฒนธรรมของประชาธิปไตยที่เริ่มต้นที่ครอบครัว

2. กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังในพระพุทธศาสนาเถรวาท มี 2 ลักษณะ ได้แก่

1. ศึกษาพุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิตและพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขัง ตามหลักภavana 4 ประกอบด้วย (1) ด้านกายภavana เป็นรูปแบบในการเสริมสร้างการพัฒนาพฤติกรรมนิสัยและการเรียนรู้ทางกาย ประกอบด้วย ศีล 5 และสัปปายะ 7 (2) ด้านสัทภavana เป็นรูปแบบในการเสริมสร้างการพัฒนาพฤติกรรมนิสัยที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตและการเรียนรู้ ประกอบด้วย บุญกิริยาวัตถุ 3 บุญกิริยาวัตถุ 10 สังคหวัตถุ 4 และ สาราณียธรรม 6 (3) ด้านจิตภavana เป็นรูปแบบการเสริมสร้างการพัฒนาพฤติกรรมนิสัยและการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับปัญหา ประกอบด้วย พรหมวิหาร 4 กัลป์ยาณมิตรธรรม 7

และไตรสิกขา และ (4) ด้านปัญญาภาวนา เป็นรูปแบบการเสริมสร้างการพัฒนาพละตินัยและการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับจิตใจและปัญญา ประกอบด้วย ไตรลักษณ์ อริยมรรค อานาปานสติ

ภาวนา 4 หมายถึง การเจริญ, การทำให้เป็นให้ดีขึ้น, การฝึกอบรม, การพัฒนา แบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่ (1) กายภาวนา การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณมิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ มีองค์ประกอบหรือสิ่งที่มีอิทธิพลหรือเหตุอันเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างการพัฒนาพละตินัยของผู้ต้องขัง ด้านกายภาวนา คือภาวะของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ หรือทางกายภาพ เพื่อตอบสนองความสุข สามารถรับรู้อารมณ์ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจต่างๆ การวิโรคใช้สอยปัจจัย เป็นไปด้วยสติและเพื่อปัญญา (2) สีสภาวนา การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน มีองค์ประกอบหรือสิ่งที่มีอิทธิพลหรือเหตุอันเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างการพัฒนาพละตินัยของผู้ต้องขัง ด้านสีสภาวนา คือ ความรู้สึก ความสะดวก ปลอดภัยในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในครอบครัว และในสังคมที่ไม่มีการเบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ในสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาบุคคล ให้มีความเจริญงอกงามและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข (3) จิตตภาวนา การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุข ผ่องใส เป็นต้น มีองค์ประกอบหรือสิ่งที่มีอิทธิพลหรือเหตุอันเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างการพัฒนาพละตินัยของผู้ต้องขัง ด้านจิตตภาวนา คือการมีส่วนประกอบทางด้านคุณธรรม ความดีงามภายในจิตใจ รวมทั้งการมีสภาวะแห่งจิตใจที่มีความสำคัญ เข้มแข็ง ไม่ขุ่น และ (4) ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดภัยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา คือการมีสติปัญญา ความเชื่อ ความรู้ ความเห็น ความเข้าใจชีวิตและโลกอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง

2. การพัฒนาชีวิตและพละตินัยของผู้ต้องขังตามหลักจักร 4 โดยนำมาใช้พัฒนาชีวิต เป็นหลักที่สร้างคุณประโยชน์ในทุกๆ ด้านทำให้ปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้มีคุณภาพสูงขึ้น ประกอบด้วย (1) ปฏิรูปทสวาสะ คือ อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม หรือ รู้จักอาศัยอยู่ในถิ่นที่เหมาะสมกับสภาพ จิตใจ สภาพอาชีพ ฯลฯ โดยนำมาบูรณาการกับการอยู่อาศัยในเรือนจำของผู้ต้องขัง (2) สปัปฐสปีสสยะ คือ การคบคนดี คนมีศีล มีธรรม หรืออีกนัยหนึ่ง การคบบุคคลที่

ประพัตติประพัตติชอบ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยนำมาบูรณาการกับการพัฒนาพัตตินิสัยของผู้ต้องขังในการคบหากับเพื่อนที่ดีในเรื่องจำ (3) อุตตสัมมาปณิธิ คือ การตั้งใจใฝ่ฝันในทางที่ชอบ การตั้งเป้าหมายอนาคตชีวิตที่ดีไว้ ตั้งใจมั่นคงที่จะทำสิ่งที่ดี โดยนำมาบูรณาการกับการพัฒนาพัตตินิสัยของผู้ต้องขังในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี มีเป้าหมายในอนาคต และ (4) ปุพเพกตปุญญตา คือ ได้อบรมความดี บำเพ็ญบุญบารมี ในการที่ล่วงแล้วเป็นลำดับมา เป็นเหตุให้บุคคลแลเห็นผลแห่งความดีที่ตนได้รับอยู่ในปัจจุบัน โดยนำมาบูรณาการกับการพัฒนาพัตตินิสัยของผู้ต้องขังในการมุ่งทำแต่ความดีงาม ผ่านการอบรมปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

การพัฒนาพัตตินิสัย จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาให้มีคุณภาพ เพราะมนุษย์เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องสร้างคนให้มีความรู้มีความสามารถมีทักษะพื้นฐานที่จำเป็น มีลักษณะนิสัยจิตใจที่ดีงาม มีความพร้อมที่จะต่อสู้เพื่อตนเอง และสังคมสังคมไทยเป็นสังคมที่มีความเจริญทางด้านวัตถุความต้องการซื้อเสียงในสังคม แต่จิตใจมิได้รับการพัฒนา เพราะภายในจิตใจมีกิเลส ได้แก่ โลภะ ความโลภ โทสะ ความโกรธ และโมหะ ความหลง กิเลสของผู้ใดจะทำให้ชีวิตขาดความเจริญรุ่งเรืองเปรียบเหมือนรถหรือพาหนะที่มีล้อ ไม่สมบูรณ์จึงทำให้รถหรือพาหนะนั้นเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางไม่ประสบความสำเร็จ สิ่งที่สามารถนำไปสู่ความสำเร็จได้เร็วมาก ทั้งแสดงถึงพละภาพที่ไม่อาจคาดเดาได้คือ “จักรรัตนะ” จักรแก้วของพระเจ้าจักรพรรดิ มีลักษณะเป็นล้อที่สามารถส่งไปให้ทำลายฝ่ายตรงกันข้ามไปในที่ที่พระเจ้าจักรพรรดิต้องการเสด็จได้ในเวลาที่รวดเร็ว ธรรมในที่นี้ทรงใช้คำว่าจักร ก็มีลักษณะเดียวกัน คือ หากใครสามารถคุณสมบัติที่กำหนดความเป็นจักรได้ครบคุณธรรมเหล่านั้น ก็จะสามารถนำไปสู่จุดหมายปลายทางตามที่ตนต้องการได้ จักร แปลว่า ล้อ ล้อย่อมหมุนนำไปสู่จุดหมายธรรมที่ได้ชื่อว่า จักร เพราะเปรียบเหมือน ล้อนำบุคคลผู้ปฏิบัติไปสู่ความเจริญมี 4 ประการคือ ปฏิรูปเทสวาสะ สัมปยุตตสัมมาปณิธิ และปุพเพกตปุญญตา จักร 4 มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน กล่าวคือ ผู้ได้ทำบุญไว้แล้วในกาลก่อนธรรม 4 ข้อนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าพหุการธรรมคือธรรมมีอุปการะมาก ให้สามารถสร้างชีวิตอื่น ๆ ทุกอย่าง และช่วยให้ประสบความสำเร็จก้าวหน้าในชีวิต บรรลุความอุดมสมบูรณ์

3. วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาพัตตินิสัยของผู้ต้องขังเชิงพุทธบูรณาการ มี 2 ลักษณะ ได้แก่

1. กระบวนการพัฒนาพัตตินิสัยของผู้ต้องขังเชิงพุทธบูรณาการ ตามหลักภavana 4 ประกอบด้วย (1) ด้านสุขภาวะทางกาย เป็นกระบวนการพัฒนาที่เน้นการดูแลผู้ต้องขังเพื่อสร้างเสริมร่างกายให้มีสุขภาวะ ส่งผลให้ผู้ต้องขังมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง มีความอ่อนน้อม อ่อนโยน มีสัมมาคารวะมากขึ้น (2) ด้านสุขภาวะทางสังคม เป็นกระบวนการพัฒนาที่เน้นการดูแลผู้ต้องขัง

เพื่อสร้างเสริมสังคมให้มีสุขภาวะ ส่งผลให้ผู้ต้องขังสามารถเข้าร่วมสังคมอื่นๆ ได้ง่าย เพราะรู้จักการช่วยเหลือ เสียสละ ให้อภัย อยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ไม่ก่อให้เกิดปัญหาทะเลาะวิวาท ในหมู่คณะ ในด้านสังคมนั้น (3) ด้านสุขภาวะทางจิตใจ เป็นกระบวนการพัฒนาที่เน้นการดูแลผู้ต้องขังเพื่อสร้างเสริมจิตให้มีสุขภาวะ ส่งผลให้ผู้ต้องขังมีจิตใจดีขึ้น ลดความวิตกกังวลในเรื่องต่างๆ ของชีวิต จิตใจสงบ มีวิธีคิดอย่างเป็นระบบ ละเอียดรอบคอบมากขึ้น มีสมาธิดีขึ้น มีความอดทน อดกลั้นต่อการกระทำผิดต่างๆ และ (4) ด้านสุขภาวะทางปัญญา กระบวนการพัฒนาที่เน้นการดูแลผู้ต้องขังเพื่อสร้างเสริมปัญญาให้มีสุขภาวะ ส่งผลให้ผู้ต้องขังทำให้ผู้ต้องขังมีความรู้ ความเข้าใจ ในหลักธรรมมากยิ่งขึ้นและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี

ผลการใช้กระบวนการดังกล่าว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดน่าน ดังนี้ (1) ด้านพัฒนาการด้านร่างกาย ทำให้สุขภาพร่างกายแข็งแรง มีความอ่อนนุ่ม อ่อนโยน มีสัมมาคารวะมากขึ้น ด้านร่างกายที่เห็นชัดที่สุด ที่เกิดจากการนำกระบวนการฝึกอบรมทางพระพุทธศาสนาส่งเสริมพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังคือ พัฒนาด้านร่างกาย การรับร้อนทางร่างกายลดลง หมายถึง ความสงบเสงี่ยม การจัดระเบียบทางร่างกายเป็นไปด้วยความเรียบร้อย การยืน เดิน นั่งและนอน สง่างาม น่าดูน่าชม มีสัมมาคารวะ สะอาดสะอาด มีความเป็นระเบียบ การทะเลาะเบาะแว้ง ลดลงอย่างชัดเจน เมื่อเข้าใจและนำหลักการหรือแนวปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนาไปใช้แล้ว ย่อมสามารถควบคุม กาย วาจา ใจในเบื้องต้น เช่น ศีล 5 ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักธรรม หลักการเบื้องต้น ที่สอนให้กิริยา หรือ พัฒนาทางด้านร่างกายอย่างชัดเจน เช่น ห้ามฆ่าสัตว์ ห้ามลักทรัพย์ ห้ามประพฤติดินในกาม ห้ามกล่าวคำเท็จ และห้ามดื่มสุรายาเมา ยาเสพติด เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นการส่งเสริมพัฒนาทางด้านร่างกาย หรือการแสดงออกต่อบุคคลอื่นให้อยู่ด้วยศีลธรรม (2) ด้านพัฒนาด้านสังคม สามารถเข้าร่วมสังคมอื่นๆ ได้ง่าย เพราะรู้จักการช่วยเหลือ เสียสละ ให้อภัย อยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ไม่ก่อให้เกิดปัญหาทะเลาะวิวาท ในหมู่คณะ ในด้านสังคมนั้น เรือนจำจังหวัดน่านเน้นไปที่การเรียนรู้ สังคหวัตถุ 4 และสาราณียธรรม 6 โดยมีผู้ต้องขังเป็นศูนย์กลางและปฏิบัติต่อสังคมรอบด้านผู้ต้องขังยุคใหม่จะต้องปรับตัวเข้ากับสังคม ไม่ต่อต้าน ไม่เบียดเบียน มุ่งทำหน้าที่ของตน เกื้อกูลสังคม และจิตสาธารณะ นั่นคือ เปลี่ยนภาระให้เป็นพลัง คือคนที่สังคมต้องการ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง เพราะคำสอนของพระพุทธศาสนาส่งเสริมให้มนุษย์ทุกคน มิใช่แค่ผู้ต้องขังเท่านั้น ที่สามารถพัฒนาให้เกิดความสุข สงบ สันติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นทั้งหลักและเครื่องมือในการใช้เป็นแนวทางในการใช้ชีวิตต่อส่วนรวม ของคนในสังคมอย่างปกติสุข ไม่เบียดเบียน ไม่มาทำร้ายกัน ส่งเสริมชีวิตของคนในสังคมให้เกิดความรักสามัคคีในทุกสังคม (3) ด้านพัฒนาการด้านจิตใจ ทำให้ผู้ต้องขังมีจิตใจดีขึ้น ลดความวิตกกังวลในเรื่องต่างๆ ของชีวิต จิตใจสงบ มีวิธีคิดอย่างเป็นระบบ

ละเอียดรอบคอบมากขึ้น มีสมาธิดีขึ้น มีความอดทน อดกลั้นต่อการกระทำผิดต่างๆ ในขณะที่ใช้ชีวิตในทุกสถานการณ์ ด้วยหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 และหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และ ปัญญา เมื่อผ่านกระบวนการนี้แล้ว สภาพจิตใจของผู้ต้องขังได้รับประสบการณ์ทางจิต ทำให้เขามีภาวะของจิตบริสุทธิ์ ตั้งมั่น และปราดเปรียว สามารถยืนหยัดต่ออารมณ์ที่ยั่วยุได้ ก็ถือว่าเปลี่ยนไปในทิศทางที่ดีขึ้น ไม่มุ้งมิ้งได้ทางวัตถุมากเกินไป สามารถพาความสุขทางใจ จากอารมณ์มารได้ด้วย ไม่หมกมุ่นทางวัตถุมากเหมือนแต่ก่อน เป้าหมายหลักของพระพุทธศาสนา คือ การยกระดับจิตใจของคนในทุกระดับ ตามหลักของกลไกการปฏิบัติ คือ “หลักไตรสิกขา” คือ “ศีล สมาธิ ปัญญา” โดยมีจุดหมายสูงสุดคือ การกำจัด “อนัตตา” หรือกิเลสภายในจิตใจของตัวเอง อันเกิดจาก อกุศลมูล 3 ประการ คือ “โลภะ โทสะ โมหะ” อันเป็นสาเหตุให้เกิดความวุ่นวาย ในสังคมทุกสังคมในโลก ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพหรือ มนุษย์ทุกกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ก็เพียงหลักการเดียว คือ การมุ่งพัฒนาจิตใจนั่นเอง และ (4) ด้านพัฒนาการด้านปัญญา ทำให้ผู้ต้องขังมีความรู้ ความเข้าใจ ในหลักธรรมมากยิ่งขึ้นและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี เกิดทักษะ การเรียนรู้ที่หลากหลาย มีสติคอยเตือนและควบคุมพฤติกรรมว่าสิ่งไหนผิด สิ่งไหนถูก ด้านปัญญานี้ก็เปลี่ยนทางตันทวิภูมิ ความเห็นเป็นทางถูกมากขึ้น คือ เห็นตรงตามหลักธรรมชาติ หลักความจริง เข้าใจชีวิต เข้าใจถูกตรง และโดยเฉพาะ เข้าใจตัวตน ของตนตามหลักไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และมีใจตัวตน ถอดถอนความเห็นผิดหยาบๆ ละเสียได้ ไม่เห็นแก่ตัวจัดแล้ว เข้าอกเข้าใจในระดับหนึ่ง มีเป้าหมายชัดเจนแล้ว จดเว้นได้เด็ดขาดในความเชื่อผิดๆ ในการกระทำทุจริตทางกายและวาจาแล้ว กระบวนการในการอบรม ผู้ต้องขังส่วนหนึ่งมีเป้าหมายร่วมกันทุกครั้ง คือ การให้ผู้ต้องขังเกิดจิตสำนึกที่ดี และรู้ซื่อ รวมทั้งผลเสียของการกระทำของตนเอง นั่นคือ เกิดกระบวนการแบบเหตุผล คือ ปัญญา นั่นเอง ปัญญาจะต้องกำหนดให้ผู้ต้องขังเหล่านั้นไม่หวนกลับมากระทำซ้ำผิดซ้ำ ทั้งสอดคล้องกับหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

2. กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังเชิงพุทธบูรณาการ ตามหลักจักร 4 ประกอบด้วย (1) ปฏิรูปเทสวาสะ วิธีชีวิตผู้ต้องขังด้วยการอยู่ในถิ่นที่ดี โดยมีคุณภาพของอาหาร น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย สุขภาพอนามัย ตลอดจนการมีสภาวะแวดล้อมในเรือนจำที่บริสุทธิ์ สะอาดและเป็น ระเบียบ ปราศจากมลภาวะใน น้ำ อากาศ และเสียง (2) สัมปยุตตธรรม โดยทางเรือนจำได้ให้การอบรมให้ผู้ต้องขังคบกับเพื่อนที่ดีหรือคนดีตามหลักสัปปุริสธรรม 7 (3) อุตตสัมมาปณิธิ โดยทางเรือนจำได้อบรมให้ผู้ต้องขังประพฤติปฏิบัติการตั้งตนไว้ชอบ มีหลักปฏิบัติเบื้องต้นก็คือพึงเป็นผู้มีศีล 5 และ (4) ปุพเพกตปุญญตา โดยทางเรือนจำได้ฝึกให้ผู้ต้องขังเกี่ยวกับการกระทำบุญ เป็นหลักการที่พึงปฏิบัติ หรือเป็นแนวทางการปฏิบัติ

กระบวนการพัฒนาพหุัตินิสัยของผู้ต้องขังเชิงพุทธบูรณาการ ตามหลักจักร 4 เป็นกระบวนการพัฒนาพหุัตินิสัยของผู้ต้องขังโดยการนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้วิจัยได้ศึกษาหลักพุทธธรรมตามหลักจักร 4 ของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดน่าน มุ่งเน้นการควบคุม แก้ไข พัฒนาพฤติกรรมทางกาย วาจา และการอยู่ร่วมกันในสังคม ดังนั้น เรือนจำจังหวัดน่าน ได้ดำเนินการและปฏิบัติตามแนวทางได้แก่ ส่งเสริมให้ผู้ต้องขังประพฤติตาม กฎระเบียบของเรือนจำ มีน้ำใจ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ต้องขังอื่น โดยอาจจัดเป็นโครงการ “เพื่อนรักชักนำสิ่งที่ดีสู่ชีวิต” จัดอาหาร และสถานที่ให้สะอาด ถูกสุขลักษณะ มีน้ำสะอาดสำหรับ อุปโภคบริโภคเพียงพอต่อความต้องการ โดยจัดโครงการสำคัญ คือ โครงการ 5 ส. จัดสถานที่ สำหรับให้ผู้ต้องขัง ออกกำลังกายอย่างเพียงพอ รวมถึงกิจกรรมที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ต้องขังได้ ออกกำลังกาย โดยจัดโครงการกีฬาสามัคคีผู้ต้องขัง เป็นต้น (ปฏิรูปเทสวาสะ: การอยู่ในถิ่นที่เหมาะสม), อำนวยความสะดวกในการรักษาพยาบาล ทั้งผู้ต้องขังที่มีโรคประจำตัวต้องรับประทาน ยาเป็นประจำ และผู้ต้องขังที่เจ็บป่วยใหม่ โดยมียารักษาโรคที่มีคุณภาพ เหมาะสมกับโรคใน ปริมาณที่เพียงพอ และมีพยาบาลวิชาชีพให้บริการอย่างเหมาะสม แต่งตั้งผู้ต้องขังที่มีความ ประพฤติดี ผ่านการอบรมตามเกณฑ์การประเมินเป็นผู้ช่วยเหลือเจ้าพนักงานหรือครูพี่เลี้ยง ช่วยใน การแนะนำผู้ต้องขังอื่น เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของเจ้าหน้าที่เรือนจำ และช่วยสอดส่องดูแล พฤติกรรมของผู้ต้องขังได้อย่างใกล้ชิดและทั่วถึง จัดให้มีวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความชำนาญ เฉพาะด้านจากภายนอกมาให้ความรู้ เช่น แพทย์พยาบาล นักกฎหมาย ครูอาจารย์ นักวิชาการ เกษตร ปราชญ์ชาวบ้านผู้ทรงคุณวุฒิ ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยอาจจะทำโครงการ “แสงทองส่องธรรม ชี้นำผู้ต้องราชทัณฑ์” หรือโครงการเสริมสร้างความรู้ก่อนจำแนกผู้ต้องขัง อาจใช้วิธีการจัดให้ เจ้าหน้าที่เรือนจำระดับหัวหน้าฝ่ายเข้ามาสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันให้ความรู้ผู้ต้องขังเป็นประจำทุก วัน หลังเข้าเคารพธงชาติ ใช้เวลา 5-10 นาที เป็นกระบวนการพัฒนาตามหลักศีล (สัปปริสุปัสสยะ: การคบคนดี), มุ่งเน้นการแก้ไข พัฒนาจิตใจและอารมณ์ กรมราชทัณฑ์และเรือนจำ/ทัณฑสถาน ควรดำเนินการและปฏิบัติ ตามแนวทาง โดยการปรับปรุงตารางการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของ ผู้ต้องขัง ให้มีเวลาว่างพอสำหรับสวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิ โดยเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขังทุกคนปฏิบัติ อย่างจริงจัง จัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นในเรือนจำ ให้ผู้ต้องขังได้เรียนรู้หลักธรรม ในพระพุทธศาสนา จัดตั้งชมรมพุทธศาสนสำหรับเจ้าหน้าที่ และผู้ต้องขัง โดยมีสถานที่ปฏิบัติธรรม เพื่อผลทางด้านจิตใจ พร้อมทั้งประกาศเกียรติคุณผู้ทำความดี นิมนต์พระสงฆ์เข้าแสดงพระธรรม เทศนา หรือผู้ทรงคุณวุฒิที่ประสบความสำเร็จเป็นแบบอย่าง รวมทั้งผู้ให้ความรู้ตามศาสนาที่ผู้ต้องขัง นับถือมาให้ความรู้ คำแนะนำ แนวทาง ถ่ายทอดเทคนิค วิธีการ ในการนำหลักธรรม คุณธรรม จริยธรรม ไปใช้ในการดำรงชีวิตได้ นำแนวทางการปฏิบัติทางจิตวิทยา ใช้เครื่องมือทางจิตวิทยา

โดยมีวิทยากรที่เป็นนักจิตวิทยามาดำเนินการ และให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่ และจัดให้มีโครงการบำบัดฟื้นฟูชีวิตด้วยดนตรี และเสียงเพลง โดยจัดกิจกรรมดนตรีกลางลาน ในวันหยุด หรือบางช่วงเวลาที่เหมาะสม หรือ จัดเพิ่มเติมในวันหยุดนักขัตฤกษ์ เป็นกระบวนการพัฒนาตามหลักสมาธิ (อรรถสัมมาปณิธิ: การตั้งตนไว้ชอบ), มุ่งเน้นการพัฒนาสติปัญญาและทักษะด้านประกอบอาชีพ การอยู่ร่วมกันในสังคม กรมราชทัณฑ์และเรือนจำ/ทัณฑสถาน ควรดำเนินการและปฏิบัติตามแนวทางปฏิบัติ โดยกรมราชทัณฑ์ยึดหลักปรัชญา “คุณธรรมนำการศึกษา มุ่งพัฒนาแก้ไขคน” โดยมีแนวคิดเชิงบวกและทัศนคติว่า “ผู้ต้องขังสามารถแก้ไข ฟื้นฟู และพัฒนาได้ ถ้าหากผู้ต้องขังมีความรู้ โอกาสที่จะทำผิดกฎหมาย ก็จะมีน้อยกว่าคนที่ไม่มีความรู้” โดยจัดประชุมสัมมนาเจ้าหน้าที่เรือนจำ เป็นประจำทุกเดือน หรือตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการ การจัดตั้งระบบการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพในเรือนจำ ครอบคลุมถึงหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน วิทยาลัยการอาชีพ วิทยาลัยสงฆ์ หลักสูตรธรรมศึกษา เพื่อให้การประสานงานด้านการจัดการศึกษาทั้งสายสามัญและสายวิชาชีพ หลักสูตรธรรมศึกษา ตลอดจนประสานการใช้งบประมาณได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การนำอุปกรณ์ สื่อการเรียน และเทคโนโลยีที่ทันสมัย มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนทั้งสายสามัญและสายอาชีพให้เพียงพอ และเหมาะสม เพื่อให้ผู้ต้องขังมีทักษะและความชำนาญอย่างจริงจัง การจัดโครงการส่งเสริม “เรียนดีมีรางวัล” เพื่อกระตุ้นให้ผู้ต้องขังให้เห็นความสำคัญของการศึกษา จัดให้มีโครงการจัดตั้งศูนย์เกษตรอุตสาหกรรม หรือแบบอย่างเกษตรทฤษฎีใหม่ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ณ เรือนจำชั่วคราวเขาน้อย การจัดโครงการหรือกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน เพื่อพัฒนาปัญญาให้ผู้ต้องขังได้ศึกษาเรียนรู้ในเรื่องที่ตนสนใจมากขึ้น โดยจัดหารางวัลจูงใจสนับสนุนด้วย การปรับปรุงการให้บริการห้องสมุด ทั้งช่วงเวลาให้บริการ และหนังสือให้เพียงพอและครอบคลุมทั้งการพัฒนาด้านพฤติกรรม ศิล สมาธิ และปัญญา และในช่วงเวลาชมโทรทัศน์บนห้องนอน ควรสอดแทรกองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักไตรสิกขา ในลักษณะสื่อบันเทิงผ่านรายการวิทยุทัศน์ เช่น รายการที่นำเสนอตัวอย่างผู้ที่ประสบความสำเร็จในการศึกษาและการประกอบอาชีพ เป็นกระบวนการพัฒนาตามหลักปัญญา (บุพเพกตปุญญตา: ได้รับการอบรมดี)

กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดน่านตามหลักจักร 4 และ ไตรสิกขา สอดคล้องกับการวิจัยของพระราเชนทร์ วิจารณ์ (ไชยเจริญ) สรุปถึงการพัฒนามนุษย์ตามแนว พระพุทธศาสนาในงานวิจัยซึ่งสรุปความได้ว่า แนวทางการพัฒนาที่ถูกทางและเป็นการพัฒนาที่ได้ สมดุล คือไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นซึ่งจะนำไปสู่ผลสำเร็จในการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ หลักคำสอน ในพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักธรรมเพื่อการพัฒนามนุษย์โดยตรงซึ่งมีหลายประการ เช่น หลักคำสอน เกี่ยวกับการพัฒนาตนเอง สังคม การปกครอง เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีหลักธรรม

เพื่อพัฒนามนุษย์ ให้ไปสู่ความหลุดพ้น โดยมีแนวทางการพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขาที่พัฒนาคนทั้งทาง ด้านพฤติกรรม (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และ ปัญญา เช่นเดียวกับพระมหาสมชาย สิริจินโท (ห่านนท์) ได้ศึกษาเรื่อง “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามแนวทางของพระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ) ได้กล่าวถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาทว่า แบ่งเป็น 4 ด้าน คือ (1) การพัฒนาทางความประพฤติ ทางกาย วาจา ใจ ให้มีศีล (2) การพัฒนาด้านอินทรีย์ 6 ให้รู้จักสำรวมอินทรีย์และมีสติกำกับ (3) การพัฒนาด้านจิตใจ ให้เกิดความเข้มแข็งและมั่นคง (4) การพัฒนาปัญญาให้เกิดความรู้ ในการศึกษาค้นคว้ามุ่งเน้นไปที่การศึกษาการพัฒนาตนตามแนวทางของพระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ) ในด้านความประพฤติ (ศีล) ด้านจิตใจและด้านปัญญา

องค์ความรู้ที่ได้จากศึกษา

กรมราชทัณฑ์หรือเรือนจำควรกำหนดนโยบายในการดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาในด้านการบริหารจัดการสภาพแวดล้อมในเรือนจำเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง (2) กำหนดนโยบายให้เรือนจำทุกแห่งมีนโยบายในการพัฒนาทั้งทางกาย จิตใจ และปัญญาให้กับผู้ต้องขัง อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ และ เรือนจำควรประสานงานกับหน่วยงานทั้งองค์กรทั้งภาครัฐ เอกชน และศาสนา ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังอย่างบูรณาการ

เอกสารอ้างอิง

กรมราชทัณฑ์. (2548) .คู่มือการปฏิบัติงานด้านการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง. นนทบุรี :

โรงพิมพ์ราชทัณฑ์

_____. มาตรฐานเรือนจำ. (2548) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ราชทัณฑ์

เกื้อ วงศ์บุญสิน.(2554) ประชากรกับการพัฒนา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นันทิจิตสว่าง.(2542) คู่มือเจ้าพนักงานเรือนจำในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง. นนทบุรี : โรงพิมพ์ราชทัณฑ์

_____. (2542) .หลักทัณฑ์วิทยา. กรุงเทพฯ: กรมราชทัณฑ์,

ประกาศกระทรวงยุติธรรม, (2545) เรื่อง “การกำหนดส่วนราชการตามกฎหมายกระทรวงแบ่งส่วนราชการ กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม ”

ประเวศ วะสี.(2550) วิถีมุขยในศตวรรษที่ 21 ศูนย์ หนึ่ง เก้า. พิมพ์ครั้งที่ 4.

กรุงเทพฯ : สอนเงินมีมา

ปราณี งามสุด และจำรัส ดั่งสุวรรณ. (2555).พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน. พิมพ์ครั้งที่

ที่ 5. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

